

Workshop tanka

schema:

1. introductie
2. inleiding tanka (hand-out deelnemers)
3. uitleg/afspreken van werkwijze
4. aan de slag met de opdrachten
5. plenair: uitwisseling
6. afsluiting

1. introductie

2. inleiding tanka

Tekst hand-out:

1. Tanka

De grote lyriek van Japan vond al vroeg – zesde, zevende eeuw – haar vaste vorm in de *tanka* ofwel 'kort lied'. Dit is een kort gedicht van vijf regels, verdeeld in 5-7-5-7-7 lettergrepen, waarin een diep gevoel direct door een verwant natuurbeeld wordt uitgedrukt.

Vanuit het keizerlijk hof, waar de grote dichters woonden, werden deze verzen door reizende zangers in het hele land vertolkt; zij gingen van mond tot mond en velen dichtten zelf op deze wijze verder. De eerste grote keizerlijke poëzieverzameling van Japan, de *Manyōshū* (ca. 760), bevatte dan ook vrij veel anonieme verzen, soms in dialect. Honderdvijftig jaar na de *Manyōshū*, in 905, kwam opnieuw op keizerlijk bevel een verzameling van Japanse gedichten tot stand, door nog twintig keizerlijke verzamelingen gevolgd, tot de bloeitijd van de *tanka*, rond 1350, voorbij was.

Na 1880, in de Meiji-periode, leefde de *tanka*-dichtkunst weer krachtig op. En momenteel zijn er in

Bijvoorbeeld:

Voorstelrondje: in 't kort: naam, ev. aangesloten bij kern...,

reactie op de vraag: waarom koos je voor deze workshop? Wat verwacht je ervan?

Uitleg lesschema: eerst een (beknopte) inleiding op tanka (2). Dan een toelichting (3) op de opdrachten + afspreken van de tijd die je daarvoor neemt (4); daarna de plenaire terugkoppeling + uitwisselen v.d. resultaten (5); tenslotte (6) de plenaire afsluiting: terugblik.

(uitdelen hand-out)

Uitleg/toelichting bij de tekst:

Deze tekst is genomen uit: 'Japans gedicht' van J. van Tooren, Meulenhoff A'dam, 1985.

Je kunt deze tekst laten lezen (saai?) of zelf voorlezen (mogelijk ook saai!).

Een goed alternatief is 'vertellend lezen' d.w.z. je volgt min of meer de tekst, maar vertelt daar vrijelijk nog wat omheen.

Als voorbeeld hiervan een beginnetje:

"Oké, tanka, oftewel kort lied. De tanka,

en veel later ook de haiku, zijn wel de literaire visitekaartjes van Japan. We hebben het w.b. de tanka dan over het

Keizerrijk Japan, vanaf de 5e eeuw.

Rondom de keizerlijke hoven waren

dichters actief, ook edelvrouwen,

krijgsheren, hofdames, die zich de kunst

van het dichten eigen maakten. Geen

gedichtjes van de keukentafel waren het!

Dichten was een erudiete bezigheid. De

tanka's waren elegant en zangerig,

Japan zelf zo'n driehonderd tanka-periodieken, naast vijfhonderd voor haiku, en vele scholen, leraren en clubs.

2. Definitie

"De tanka is een lyrisch gedicht, bestaande uit vijf regels met doorgaans 5-7-5-7-7 lettergrepen, zonder bedoeld rijm of vastgestelde maat. De bakermat van de tanka ligt in de Japanse cultuur van de vijfde eeuw. In de tanka raakt een natuurimpressie aan een diep gevoel of valt er op een natuurlijke wijze mee samen. De tanka verwoordt hoe een natuurindruk en een eigen beleving elkaar vinden; met elkaar een gedicht vormen".

Anders gezegd:

In de tanka vinden we een beschrijving van de 'buitenwereld' (objectief) in de bovenstrofe, en een beschrijving van de 'binnenwereld' (subjectief) in de onderstrofe; daartussen ligt de 'omslag', doorgaans tussen r. 3 en 4.

Maar er zijn hier geen wetten van Meden en Perzen!

3. kenmerken (vorm, inhoud)

-
-

4. voorbeelden

(1 klassiek:)

vanuit een bergspleet
vloeit tussen de mossen door
wat helder water;
even stil en ongezien
wilde ik de wereld door.

aristocratisch, verfijnd. Maar ook: gebonden aan allerlei regels. Er werden aan het hof voorleesavonden (reciteren!) en dichterswedstrijden georganiseerd, plechtige ceremonies waren dat, onder het alziend oog van de machtige Keizer van dat moment; Enz., enz. enz.

Deze definitie is te vinden op Wikipedia.

'buitenwereld'= zintuiglijke waarneming, 'binnenwereld'= innerlijke beleving. Daartussen de omslag, chute, volta, zoals we dat vroeger leerden bij het sonnet.

In de tanka mogen de 'grote' gevoelens aan bod komen als liefde, verdriet, (onvervuld) verlangen, weemoedigheid.

Je kunt hier vragenderwijs even terugkomen op het voorgaande:

- wat weet je nu?
 - wat herken je, wat wist je al?
 - wat weet je nog meer van de tanka?
- Je peilt hiermee a.h.w. in hoeverre de deelnemers al vertrouwd zijn met de dichtvorm.*

Deze voorbeelden langslopen (niet te lang bij stil blijven staan). Doel: kennismaken met stijl en sfeer van de tanka.

Hier zie je iets van het 'mono no aware', de melancholie van de natuur. De schrijver spiegelt zijn leven/levensstijl aan een onopvallend stroompje water. De schrijver, Ryokan, was een monnik en had waarschijnlijk wel enig verstand van 'onthechting'.

(2 Engelstalig, minimalistisch:)

biting
into the peach
it seemed
it did
kiss me

(3 Nederlandstalig, minimalistisch:)

al dat hout
bij de haard
voor een vuur
warmte vergt
jaren groei.

(4 we mogen smokkelen met 5-7-5-7-7:)

Al wie in zijn hart
liefde omdraagt is droevig;
eindeloos ontspringen
diep uit de hoge hemel
altijd weer nieuwe wolken.

(5 lettergrependwang?:)

Wanneer ik boos ben
zou 't heerlijk zijn om telkens
een kom te breken;
na negenhonderd negen-
tig kommen vredig sterven.

(6 je mag mijmeren!:))

In het klaslokaal
die onwerkelijke rust
na de laatste les;
krijtstof onder het bord
in de hoek een prop papier.

(7 natuurtanka:)

Witte seringen
lichten op in de schemer;
een late vogel
zingt nog voor het donker wordt
zijn liedje van verlangen.

Hier wordt de klassieke vorm (5-7-5-7-7) losgelaten. De vorm wordt versoerd en versoerd, totdat een kale maar veelzeggende inhoud overblijft. Dit is niet ongebruikelijk bij Engelstalige schrijvers.

Een gedichtje van Willem Hussem, dichter en schilder († 1974). Een beroemde uitspraak van hem: "Ik heb er een leven aan gewerkt om mijn werk zo eenvoudig mogelijk te krijgen. Ik moet die eenvoud elke keer opnieuw op mezelf veroveren".

Waar wordt gesmokkeld?

Hier ook een mooi voorbeeld van uitzondering op de regel 'buitenwereld – binnenwereld' van daarnet. Hoe dan?

Sommigen prefereren een andere regelafbreking bij regel 4 en 5: 'na negenhonderd negentig kommen vredig sterven'; anderen vinden het apart gezette '-tig' juist een mooie vondst ('tig' als 'heel veel': "ik heb je al tig keer gewaarschuwd!!").

Een overdenking van een leraar na schooltijd. Een tanka uit 1995. Wel hedendaags, alhoewel, het digibord heeft intussen de scholen wel veroverd.

Hier zien we geen omslag. De tanka is in z'n geheel een natuurimpressie. Je kunt hier wel een 'maar toch' bij vermelden: een liedje van verlangen zingen lijkt eerder een menselijke aangelegenheid dan een vogelbezigheid. Hoewel?

(8 kyoka, het grappige broertje:)

Vanmiddag zet ik
al mijn poppen bij elkaar
en dan sla ik ze
één voor één met een stokje -
dan zien zij wie de baas is!

(9 gelegenheids-tanka:)

Stormen teisteren
lage landen, kadavers
drijven doelloos rond,
verdronken land en mensen -
onverwachte dood.

(10 beschouwend aan de hand van de natuur:)

Golven vervloeien
laten een schuimring achter,
andere volgen
laten hun schuimring achter
- aldoor even minder ver.

(11 laat de tanka zingen!:))

Over de golven
gaat het ruisen van de zee
met grote stemmen;
maar de golven van verdriet
die op ons hart slaan, zwijgen.

(12 interpunctie:)

dat ik van haar houd
de zee neemt de letters mee
smaller wordt het strand
zal ik nog woorden vinden
die niet vergaan in de tijd

De kyoka is van veel later datum: vanaf de 17^e eeuw. Dezelfde vorm, maar met een eigen toonaard. Van klassiek tot vulgair, de onderwerpen zijn onbeperkt. Hij kan als een parodie zijn (op een bestaande ernstige tanka), speels, volks, lichtgestemd, humoristisch, ironisch. Zoals bij de senryu gaat het vaak over menselijk gedrag.

*Een hedendaagse tanka.
Aan welke gelegenheid denken we?
Met een kritische blik kun je hier ook een vier-regelig gedicht in zien. Er zijn eigenlijk vier 'gedachteneenheden' (zinnen) in vijf regels geperst.
Mooi? Niet mooi?*

Deze tanka van mevr. Annie van Tooren is weleens haar 'doodstanka' genoemd. Alle vijf regels beschouwen het komen en gaan van golven, maar je ziet daarin het hele leven vervloeien. Zoals de zee zich terugtrekt, trekt het leven zich terug. Zo wordt de tekst een aankondiging van het naderend einde.

De uitspraak 'laat de tanka zingen' is van dezelfde mevr. van Tooren. De (klassieke) tanka is in de eerste plaats een lied. De poëtica van de Klassieken is dan ook: zangerig, welluidend, sfeervol, verfijnd; En zo doet deze tanka 'klassiek' aan.

*De schrijver van deze tanka vond het niet nodig om leestekens te gebruiken. Lees de tanka hardop. Waar hóór je dat leestekens geplaatst zouden kunnen worden?
Over het gebruik van leestekens bestaan geen duidelijke afspraken. Wat je vaak ziet: begin met hoofdletter, eindig met een punt. Richtlijn: hou het een beetje sober.*

(13 associatie:)

Zoals een rivier
van boven dichtgevroren –
zo is het met mij;
in de diepte daaronder
stroomt mijn liefde altijd voort.

Als de blanke dauw
door een windvlaag wordt verspreid
in najaarsvelden,
is 't alsof een halssnoer brak
en alle parels vielen.

5. valkuilen en zomeer

- Wees geen slaaf van de 31 lettergrepen. Minder mag best, meer komt niet zoveel voor.

- Zoals in de haiku, zo ook in de tanka: hou je woordgebruik sober.

- Sentiment mag, maar pas op, word niet *sentimenteel*.

- Beschouwen is oké. Maar laat het geen tegeltjeswijsheid worden.

- Zoals in de haiku: je kunt gevoelens beter oproepen (impliciet) dan ze voluit benoemen (expliciet).

- Gebruik leestekens niet te overdadig.

Beeld-associatie:

We zien in deze tanka's een vergelijking: zoals een rivier is, zo is ook....; als de blanke dauw, zo is ook.....

Wat we in ons westers taalgevoel ook nog wel kunnen begrijpen is het van Japan afkomstige seizoenswoord: 'maan', 'bosfazant' associëren we met de herfst; 'perzikbloesemtak' associëren we met de lente, enz.

Wat de Japanse tankadichter óók beheerst (maar wij niet!) is de zgn. klank-associatie. Een voorbeeld: met het woordje 'tanka' zijn twee begrippen samengevoegd: tan = kort, ka = lied. Maar de klank 'ka' kan ook associëren met, duiden op, de betekenis hebben van: vuur, berk, groei, rek, brancard, mug, muskiet, en tenslotte inderdaad: lied, zang, gedicht. Precies dit maakt het vertalen van een Japans gedicht erg moeilijk.

Dit is persoonlijk uiteraard!

Vermijd evocatieve taal, uitroepen, gevoelswoorden, kwalificaties (prachtig! enorm! schitterend! afschuwelijk!)

Zijn er meer valkuilen te bedenken?

<p>auteurs (in de voorbeelden van nr. 4):</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ryokan (1758 - 1831) 2. Michael Mc Clintonck, 1974 3. Willem Hussem, Warmte vergt jaren groei, 1992 4. Yosano Akiko, (1878 - 1942) 5. Iskavaka Takuboku (1885 - 1912) 6. Piet Dietze, Tussen twee oevers, 1995 7. Helena Wolthers, Tussen twee oevers, 1995 8. Addie Abelman, Nog even omgekeken, 1992 9. Addie Abelman, Nog even omgekeken, 1992 10. J. van Tooren (1900 - 1991) 11. J. van Tooren en Simon Buschman, Hoog uit het blauw, 1995 12. Jaap de Mol, 2015 13. Minéoka no Oyori, ca. 850 en Bunya no Asayasu, ca. 900 	
---	--

3. uitleg werkwijze

Je gaat nu uitleggen wat er te doen is aan zelfwerkzaamheid.

Je hebt van te voren 'opdrachten' klaargelegd. Zo mogelijk op een aantal tafeltjes of in een aantal hoeken (niet te dicht bij elkaar). Je loopt die langs en je geeft een korte uitleg van de bedoeling. De vier opdrachten worden afgesloten met een laatste suggestie: 'maak nu zelf een tanka' (nr. 5).

Afhankelijk van de beschikbare tijd en van de deelnemers (hun zelfstandigheid, mate van betrokkenheid, vaardigheid, enthousiasme) maak je een keuze: de opdrachten liggen bijv. in een circuitmodel en de deelnemers lopen die zoveel mogelijk alle langs. Of de deelnemers kiezen zelf één of meer onderdelen uit dat circuit. Ook kan het voorkomen dat een deelnemer te kennen geeft liever 'op eigen houtje' aan het werk te gaan (nl. met het schrijven van een tanka) en gaat gelijk naar nr. 5. In feite maakt dat allemaal niet zoveel uit. Het belangrijkste is dat je in de workshop zorgt voor een prikkelende en uitnodigende omgeving. Het is aan de deelnemer hoe en of hij/zij er gebruik van maakt!

Na een korte uitleg van de onderdelen gaan de deelnemers zelfstandig aan de slag (4). Je bewaakt de tijd, je hebt afgesproken hoe laat de deelnemers weer plenair bij elkaar worden verwacht (5).

4. aan de slag met de opdrachten

Bij elk onderdeel ligt een A4 met korte tekst/uitleg (grote letter).

Daaronder wordt aangegeven welke materialen er bij nodig zijn (kleine letter)

Zie de volgende pagina's.

De onderdelen worden 'werkplaats' genoemd.

Je bent uiteraard vrij om dit te veranderen en je eigen draai eraan te geven.

werkplaats 1

Hier ligt een aantal tanka's klaar.
Kies er één uit die je aanspreekt.
Ga die becommentariëren.

(Noteer:)

Wat spreekt je aan, wat valt je op?

Kun je iets zeggen over:

- de uiterlijke vorm
- kenmerken
- nuances
- is er een omslag
- is er een dubbele laag
- zie je een 'genre'
- is hij klassiek of meer van deze tijd

enz.

Benodigd materiaal:
een aantal (gedichtenbundels met) tanka's; zeer geschikt is ook een of meer uitdraaien van
'Tussen twee oevers', 1995.

werkplaats 2

Hier ligt een aantal haiku's.

Kies er één.

Je beschouwt die als de eerste 3 regels van een tanka.

Vul die aan met / koppel die aan twee eigen regels waarin je een eigen gevoel, ervaring, gebeurtenis verwoordt.

Benodigd materiaal: aantal haiku's; je verzamelt die zelf, of je gebruikt onderstaande 35 haiku die voor deze gelegenheid allemaal eindigen met een puntkomma.

1
Dit vroege voorjaar
plotseling een blauwborstje
in het dorre riet;

2
Daar langs de singel
is opeens de treurwilg weg
met zijn spiegelbeeld;

3
In de voorjaarszon
dwarrelt nu kersebloesem
op de dode merel;

4
In het morgenlicht
verdwijnt hoog een witte maan
en neemt de nacht mee;

5
In de rivierbedding
glinstert tussen de stenen
een schapenschedel;

6
De snelle bergbeek
beweegt de kleinste steentjes
de keien blijven;

7
De oude treurwilg
raakt diep vooroverbuigend
haar zwarte spiegelbeeld;

8
Met een grote sprong
springt een krekkel van mijn hand
middenin de zon;

9
Het blad trilt wat na
't bezoek duurde slechts even,
weg vliegt de vlinder;

10
In de avondzon
danst in vuurrode gloed
een wolk van muggen;

11
Blad en gras verdort
de wind wordt koeler, ik kam
mijn grijze haren;

12
Septembernevel
in haar zilverwit web zit
de kruisspin en wacht;

13
Nog staat hij prachtig
de sneeuwman, maar om hem heen
steeds groter de plas;

14
Net niet gebroken
buigen diep naar de aarde
bomen vol ijzel;

15
In het nieuwe jaar
beweegt tussen de sterren
de oudejaarsmaan;

16
Dralend bij de trein
nog even omgekeken
vóór het instappen;

17
Op ooghoogte ligt
de horizon waarachter
wegen verdwijnen;

18
In de ochtendnevel
alleen een wazige schim,
een kraai op een paal;

19

Het schroefwater schuimt
daar waar het schip is geweest
een spoor dat vervloeit;

20

Geen rust voor het riet
het moet zich steeds weer buigen,
het moet zich rechten;

21

De rechte regen
wordt op de ruit van de trein
tot dwarse strepen;

22

Met de zon achter
graast de koe van haar schaduw
die steeds langer wordt;

23

Het oude brugje
in het heldere water
gespiegeld als nieuw;

24

De oevers wijken
tot het water verlangzaamt
het land het land laat;

25

De zee week terug
wat resten van schuim bleven
bevend in de wind;

26

Een zwijgen zo stil -
de morgen wacht op het licht
de eerste vogel;

27

Het zonlicht breekt door
boterbloemen verlichten
plotseling de wei;

28

De dalende zon
schept lengende schaduwen
de avond vloeit vol;

29

Zacht regengeruis
een huis van fluistergeluid
over mijn stilte;

30

Een eenzame boom
maakt de wind op de vlakke
even ook hoorbaar;

31

Op een wintertak
doffer en duif al samen
de lente vooruit;

32

De nog kale boom
draagt al de eerste sprietjes
van een vogelnest;

33

Het glas op de kist
tussen doodskou en leven -
kon het nog beslaan;

35

Aflandige wind
fataal uit hun element
kwallen op het strand;

werkplaats 3

Bekijk hier een aantal ‘klassieke’ tanka’s, van oorsprong Japans, uit de bloeiperiode (achtste - veertiende eeuw). Herken je ze ook als zijnde ‘klassiek’?

Je ziet, in de meeste gevallen wordt de natuurimpressie gevolgd door een persoonlijke noot, of is daar op een of andere manier mee verweven.

Laat één van deze tanka’s je op weg helpen om er zelf mee aan de slag te gaan:
probeer een tanka in de klassieke stijl.

Schuw hierbij de lyriek niet, maar pas op:
te overdadige sentimenten liggen altijd op de loer!

Alternatief: gebruik van een bestaande klassieke tanka een gedeelte (onderstrofe, bovenstrofe of wat dan ook) en vul die aan met een eigen alternatief.

Benodigd materiaal: aantal tanka’s; je verzamelt die zelf, of je gebruikt onderstaande twee A4tjes

Klassieke tanka

bronnen:

'Het lied van Japan', Meulenhoff A'dam
1983

'Japans gedicht', Meulenhoff A'dam 1985

Yosano Akiko, 1878 - 1942:

Twee stenen leeuwen
die wachthouden naast elkaar;
als ik nabijkom
in het stille zomerbos
voel ik hun warme adem.

Wanneer ik terugzie
van hier op al mijn liefde,
dan moet ik lijken
op een blinde man die niet
bang is als het donker wordt.

Al wie in zijn hart
liefde omdraagt is droevig;
eindeloos ontspringen
altijd weer nieuwe wolken
diep uit de hoge hemel.

vrouw Abé:

Geen and're dingen
kunnen mij nog becomm'ren
mijn allerliefste,
want mijn ziel verblijft bij u
zij leunt tegen de uwe.

Met elke naaldsteek
in het kleed dat mijn liefste
zal dragen, is ook
heimelijk mijn eigen hart
mee naar binnen geslopen.

Yamabé no Akahito:

Violtjes plukkend
wilde ik in het lenteland;
zo lieflijk was het
ik kon er niet van scheiden
en ben er blijven slapen.

Anoniem:

Al weet ik zeker
dat hij niet meer zal komen,
wanneer des avonds
de krekels schrill gaan sjirpen
sta ik aan mijn deur, en wacht.

Oranje bloesems
die pas des zomers bloeien -
ruik ik hun geuren,
dan denk ik weer aan de geur
van mijn liefs mouwen vroeger.

Wanneer de ochtend
blinkend begint te lichten
en de zon opgaat -
hoe triest, om dan elkander
bij 't aankleden te helpen!

Mijn haar, vanmorgen,
na het slapen kam ik niet;
want daaronder heeft
als een kussen voor mijn hoofd
zijn lieve arm gelegen.

Ik wachtte op hem
maar hij kwam niet; waarom dan
die tak gebroken
in zijn bloei; de nachtegaal
zou erop komen zingen!

In één grote golf
hangen de haneveren
recht naar beneden;
maar ordeloos is mijn denken
sinds mijn vrouw gestorven is.

Mijn arme handen gehavend
door de pluk van de rijst;
vanavond nog
zal de jonge kasteelheer
ze zuchtend in de zijne nemen.

Wakayama Bokusui, 1874-1959:

De bergen slapen
en onder aan de bergen
slapen de zeeën;
in dit eenzame lenteland
ben ik de enige reiziger.

ex keizerin Eifuku:

Komt ge vanavond?
wolken die gaan en komen
over de hemel
wilde ik die vraag meegeven
nu 't donker is geworden.

grenswachterslied, Manyoshu:

Deze vrouw van mij
moet wel veel van mij houden;
zelfs in het water
van mijn kom is haar gezicht -
nooit kan ik haar vergeten.

Neem ik mijn luit op
dan vangt ze aan te klagen;
is soms verborgen
in de holte van haar hout
het verlangen van mijn vrouw?

Hitomaro:

Over de avond -
golven van het Oomi-meer
roepen de reigers;
maar in mijn verstorven hart
denk ik aan het verleden.

Ikkyu:

Kijk naar de bloesems:
hun kleur en geur valt met hen
en dan is het uit;
maar even onbekommed
komt de lente weergekeerd.

Regen en hagel
zijn anders dan sneeuw en ijs,
maar als zij vallen
worden ze 't zelfde water
van de stroom in de vallei.

Kasa Kanamura:

Ver in de golven
een klein verloren eiland
omhuld door wolken;
ach, nu gij zijt heengegaan,
dit uitzichtloze verdriet.

vrouw Komachi:

Al is mijn leven
in al die najaarsvlagen
voorbijgewaaid - ook
de bladeren van zijn woorden
zijn neergevallen voorgoed.

priester Mansei:

Deze onze wereld
waarmee vergelijk ik haar?
De witte schuimgolf
achter een schip dat uitroeit
bij 't morgengluren!

priester Noin:

Toen ik het bergdorp
naderde, hoorde ik in 't licht
van de lenteavond
door vallende bloesems heen
de tempelbel die luidde.

Ryokan:

Mijn bedelnapje
heb ik ergens vergeten;
ze stelen het niet
ze stelen het niet
arm bedelnapje.

Het verre dorp ligt
verloren in de avondmist
wanneer ik terugkom
over steile bergwegen
naar mijn hut waar ceders staan.

pruimbloesemblaadjes
eens lieten wij ze drijven
in onze bekers;
nu vallen ze neer in 't gras
doelloos en onopgemerkt.

't Geluid van muziek
van fluiten en van trommels
stijgt op uit het dorp;
maar hier in de bergvallei
ruisen alleen de dennen.

werkplaats 4

Minimalisme.

Veel Engelstalige tankaschrijvers laten zich weinig meer gelegen liggen aan de traditionele indeling van 5 - 7 - 5 - 7 - 7 regels. Zij willen hun werk kort en puntig. Zeggingskracht met minimale middelen.

*zigzagging
falls the leaf
tot he earth;
where have I been – before,
when it was leaving behind?*

*zigzaggend
valt het blaadje
naar omlaag;
waar was ik – eerder,
toen het losliet?*

Probeer ook eens een minimalistische tanka, waarbij je je bewust niet houdt aan de 5 - 7 - 5 - 7 - 7 indeling.

werkplaats 5

De uitleg en de voorbeelden in de hand-out hebben je geïnspireerd om zelf aan de slag te gaan.

Je maakt een of meer tanka's!

5. plenair: uitwisseling

De deelnemers zitten weer bij elkaar, liefst in een kring. Je gaat het rijtje af: vertel met welke werkplaats-onderdelen je bezig bent geweest en kun je in 't kort verslag doen van je bevindingen? De deelnemers kunnen elkaar hier ook bevragen, aanvullen. Tijdens de workshop gemaakte tanka's worden voorgelezen, ev. met een toelichting.

Tip: je kunt voorstellen de gemaakte tanka's te verzamelen, te bundelen en per e-mail aan de deelnemers rond te sturen. Dit wordt meestal wel een leuk idee gevonden.

6. afsluiting

*In de afsluiting kijk je terug op de workshop. 'Wat heeft het mij gebracht?'
Het is goed als je in de introductie bij de deelnemers hebt gepolst: 'Wat verwacht je van deze workshop?' Je kunt daar nu op terugkomen: 'Zijn mijn verwachtingen uitgekomen?'
Hiermee sluit je de workshop af.*

1. De tanka van toen

De grote lyriek van Japan vond al vroeg - zesde, zevende eeuw - haar vaste vorm in de tanka ofwel 'kort lied'. Dit is een kort gedicht van vijf regels, verdeeld in 5-7-5-7-7 lettergrepen, waarin een diep gevoel direct door een verwant natuurbeeld wordt uitgedrukt.

Vanuit het keizerlijk hof, waar de grote dichters woonden, werden deze verzen door reizende zangers in het hele land vertolkt; zij gingen van mond tot mond en velen dichtten zelf op deze wijze verder.

De eerste grote keizerlijke poëzieverzameling van Japan, de Manyoshu (ca. 760), bevatte dan ook vrij veel anonieme verzen, soms in dialect. Honderdvijftig jaar na de Manyoshu, in 905, kwam opnieuw op keizerlijk bevel een verzameling van Japanse gedichten tot stand, door nog twintig keizerlijke verzamelingen gevolgd, tot de bloeitijd van de tanka, rond 1350, voorbij was.

Na 1880, in de Meiji-periode, leefde de tanka-dichtkunst weer krachtig op. En momenteel zijn er in Japan zelf zo'n driehonderd tanka-periodieken, naast vijfhonderd voor haiku, en vele scholen, leraren en clubs.

2. Definitie

De tanka is een lyrisch gedicht, bestaande uit vijf regels met doorgaans 5-7-5-7-7 lettergrepen, zonder bedoeld rijm of vastgestelde maat. De bakermat van de tanka ligt in de Japanse cultuur van de vijfde eeuw. In de tanka raakt een natuurimpressie aan een diep gevoel of valt er op een natuurlijke wijze mee samen. De tanka verwoordt hoe een natuurindruk en een eigen beleving elkaar vinden; met elkaar een gedicht vormen.

Anders gezegd:

In de tanka vinden we een beschrijving van de 'buitenwereld' (objectief) in de bovenstrofe, en een beschrijving van de 'binnenwereld' (subjectief) in de onderstrofe; daartussen ligt de 'omslag', doorgaans tussen r. 3 en 4. Maar er zijn hier geen wetten van Meden en Perzen!

3. Kenmerken (vorm, inhoud)

-
-

4. Voorbeelden

(1 klassiek:)

vanuit een bergspleet
vloeit tussen de mossen door
wat helder water;
even stil en ongezien
wilde ik de wereld door.

(2 Engelstalig, minimalistisch:)

biting
into the peach
it seemed
it did
kiss me

(3 Nederlandstalig, minimalistisch:)

al dat hout
bij de haard
voor een vuur
warmte vergt
jaren groei.

(4 we mogen smokkelen met 5-7-5-7-7:)

Al wie in zijn hart
liefde omdraagt is droevig;
eindeloos ontspringen
diep uit de hoge hemel
altijd weer nieuwe wolken.

(5 lettergrependwang?:)

Wanneer ik boos ben
zou 't heerlijk zijn om telkens
een kom te breken;
na negenhonderd negen-
tig kommen vredig sterven.

(6 je mag mijmeren!:)

In het klaslokaal
die onwerkelijke rust
na de laatste les;
krijtstof onder het bord
in de hoek een prop papier.

(7 *natuurtanka*:)

Witte sering
lichten op in de schemer;
een late vogel
zingt nog voor het donker wordt
zijn liedje van verlangen.

(8 *kyoka*, *het grappige broertje*:)

Vanmiddag zet ik
al mijn poppen bij elkaar
en dan sla ik ze
één voor één met een stokje -
dan zien zij wie de baas is!

(9 *gelegenheids-tanka*:)

Stormen teisteren
lage landen, kadavers
drijven doelloos rond,
verdrongen land en mensen -
onverwachte dood.

(10 *beschouwend adhv de natuur*:)

Golven vervloeien
laten een schuimring achter,
andere volgen
laten hun schuimring achter
- aldoor even minder ver.

(11 *laat de tanka zingen!*:)

Over de golven
gaat het ruisen van de zee
met grote stemmen;
maar de golven van verdriet
die op ons hart slaan, zwijgen.

auteurs (in de voorbeelden van nr. 4):

1. Ryokan (1758 - 1831)
2. Michael Mc Clintonck, 1974
3. Willem Hussem, Warmte vergt jaren groei, 1992
4. Yosano Akiko, (1878 - 1942)
5. Iskavaka Takuboku (1885 - 1912)
6. Piet Dietze, Tussen twee oevers, 1995
7. Helena Wolthers, Tussen twee oevers, 1995
8. Addie Abelman, Nog even omgekeken, 1992
9. Addie Abelman, Nog even omgekeken, 1992
10. J. van Tooren (1900 - 1991)
11. J. van Tooren en Simon Buschman, Hoog uit het blauw, 1995
12. Jaap de Mol, 2015
13. Minéoka no Oyori, ca. 850 en Bunya no Asayasu, ca. 900

(12 *interpunctie*:)

dat ik van haar houd
de zee neemt de letters mee
smaller wordt het strand
zal ik nog woorden vinden
die niet vergaan in de tijd

(13 *associatie*:)

Zoals een rivier
van boven dichtgevroren -
zo is het met mij;
in de diepte daaronder
stroomt mijn liefde altijd voort.

Als de blanke dauw
door een windvlaag wordt verspreid
in najaarsvelden,
is 't alsof een halssnoer brak
en alle parels vielen.

5. valkuilen en zomeer

- Wees geen slaaf van de 31 lettergrepen. Minder mag best, meer komt niet zoveel voor.

- Zoals in de haiku, zo ook in de tanka: hou je woordgebruik sober.

- Sentiment mag, maar pas op, word niet sentimenteel.

- Beschouwen is oké. Maar laat het geen tegeltjes-wijsheid worden.

- Zoals in de haiku: je kunt gevoelens beter oproepen (impliciet) dan ze voluit benoemen (expliciet).

- Gebruik leestekens mondjesmaat. Je kiest er bijv. voor om te beginnen met een hoofdletter en te eindigen met een punt. Meer hoeft niet.

Colofon

Deze workshop is gegeven op de ontmoetingsdag HKN, oktober 2016 in Leiden, en oktober 2017 in Nijmegen.

- Auteur: Jaap de Mol
- Versie: 3e aangepaste versie, 2018
- Voor vragen/opmerkingen over dit materiaal: jcdemol@gmail.com